

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA

Centar za ekonomska istraživanja

**PREDUZETNIŠTVO
VS.
RENTIJERSTVO**

BEOGRAD, 2018.

Uređivački odbor:

**dr Veselin Vukotić
dr Danilo Šuković
dr Mirjana Rašević
dr Zoran Lutovac
dr Vladimir Goati**

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

dr Goran Bašić

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

**Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva
Tehnološko-metalurškog fakulteta, Karnegijeva 4, Beograd**

Tiraž:

150 primeraka

ISBN:978-86-7093-201-2

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

005.961:005.914.3(082)
346.545(082)
343.35

PREDUZETNIŠTVO vs. rentijerstvo / [uređivački odbor
Veselin Vukotić...[et al.]. - Beograd : Centar za ekonomska
istraživanja Instituta društvenih nauka, 2018 (Beograd :
Razvojno-istraživački centar Grafičkog inženjerstva
Tehnološko-metalurškog fakulteta). - graf. prikazi, tabele. -
310 str. ; 25 cm

"Tradicionalni naučni skup Centra za ekonomska istraživanja
Instituta društvenih nauka u Beogradu, održava se ove godine
28. put." -- predgovor. - Tiraž 150. - Str. 7: Predgovor /
Danilo Šuković. - Napomene i bibliografske reference uz
tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-7093-201-2

a) Предузетништво - Зборници b) Рентијерство -
Зборници
COBISS.SR-ID 263976204

INSTITUCIONALNI FAKTORI RAZVOJA PREDUZETNIŠTVA (NA PRIMERU SRBIJE I SLOVENIJE)

Apstrakt

Kvalitet institucionalnog uređenja direktno utiče na preduzetnički ambijent, kao i na širi ekosistem. Stoga, uloga države i njenih institucija posebno dolazi do izražaja u podsticanju preduzetničkog ponašanja putem stvaranja uslova za održivo poslovanje preduzeća. Napori za unapređenje postojećeg institucionalnog okvira šalju jasan signal potencijalnim preduzetnicima da će njihove inovativne ideje biti prepoznate i podržane putem raznih vladinih programa.

Dostignuti kvalitet preduzetništva u Srbiji će biti analiziran u odnosu na Sloveniju upoređujući različite stubove preduzetništva. Osim toga, biće razmatran i kvalitet institucionalnog uređenja u navedenim zemljama uzimajući u obzir različite aspekte upravljanja. Na kraju rada su date preporuke za podizanje preduzetničke svesti i jačanje preduzetništva u navedenim zemljama.

***Ključne reči:** preduzetništvo, institucije, mala i srednja preduzeća, Srbija, Slovenija*

INSTITUTIONAL FACTORS FOR ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT (IN CASE OF SERBIA AND SLOVENIA)

Abstract

The quality of the institutional setting directly affects the entrepreneurial environment, as well as the wider ecosystem. Therefore, the role of the state and its institutions is particularly evident in encouragement of entrepreneurial behaviour by creating conditions for a sustainable business. The efforts to improve the existing institutional framework send a clear signal to potential entrepreneurs that their innovative ideas will be recognized and supported through various governmental programs.

The achieved quality of entrepreneurship in Serbia will be analyzed in relation to Slovenia, by comparing the different pillars of entrepreneurship. In addition, the quality of institutional setting in these countries will also be considered, taking into account different aspects of governance. Finally, we will provide recommendations for raising entrepreneurial awareness and strengthening entrepreneurship in these countries.

***Keywords:** entrepreneurship, institutions, small and medium size enterprises, Serbia, Slovenia*

---

* Centar za ekonomska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd. Rad je deo istraživanja na projektu: III 47010 „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija – multidisciplinarni pristup“ koji je finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** Moskovski državni univerzitet Lomonosov, Fakultet Moskovska Škola ekonomije, Moskva

UVOD

Zdrav preduzetnički ekosistem bi trebalo imati funkciju efikasne alokacije resursa i, po pravilu, sadržati tri ključne komponente – agente, institucije i sistem (Acs i dr., 2017). Agenti su pojedinci, odnosno preduzetnici, koji donose uglavnom dobro promišljene odluke o upotrebi retkih resursa imajući u vidu brojna institucionalna ograničenja. Preduzetnike odlikuje težnja ka inovativnom poslovanju i spremnost za preduzimanje rizičnih poduhvata. Oni su zapravo inicijatori promena koje odstupaju od postojećeg institucionalnog okruženja. Svojom aktivnošću oni neminovno doprinose promenama strukture formalnih i neformalnih pravila igre.

North (1990) ističe da su organizacije i njihovi preduzetnici angažovani u svrshishodnim aktivnostima zapravo akteri koji određuju pravac institucionalnih promena. Inkrementalne ili postepene promene nastaju zbog percepcije preduzetnika u političkim i ekonomskih organizacijama da mogu postići bolje rezultate unapređujući na taj način postojeći institucionalni okvir. Ono što North posebno naglašava je da te percepcije suštinski zavise ne samo od informacija koje preduzetnici dobijaju već i od načina na koji se one obrađuju. Doprinos institucija preduzetništvu se ogleda u tome što one mogu adekvatno kanalisati informacije o uslovima na tržištu i njegovim učesnicima, obezbediti definisanje i sprovođenje imovinskih prava i ugovora, povećati ili smanjiti konkurenciju na tržištu (World Bank, 2002). Kada je reč o sistemu kao trećem ključnom elementu, tu se prevashodno misli na postojanje odnosa, tj. komplementarnosti između sistema i podsistema, kao i na značaj raznih ograničavajućih faktora.

U nastavku je najpre napravljen osvrt na radove koji ukazuju na postojanje uticaja institucionalnog uređenja na kvalitet preduzetništva. Zatim su analizirane karakteristike preduzetničke aktivnosti na osnovu podataka Globalnog preduzetničkog indeksa (Global Entrepreneurship Index). Dostignuti nivo i kvalitet preduzetništva u obe zemlje je procenjen na osnovu globalnog preduzetničkog indeksa koji se bazira na 14 stubova preduzetništva. Zatim je razmatran kvalitet institucionalnog uređenja u navedenim zemljama uzimajući u obzir različite aspekte upravljanja.

PRIKAZ LITERATURE

U ekonomskoj literaturi preovladava mišljenje da kvalitet preduzetništva u velikoj meri zavisi od institucionalnog uređenja i nivoa ekonomskog razvoja zemlje. Empirijska studija Aidis i dr. (2008) potvrđuje značaj kvaliteta institucija za preduzetnički razvoj. Ova grupa autora je proučavajući Rusiju dokazala da su slabe institucije štetne za preduzetničku aktivnost, što se odražava ne samo na broj start-upova već i na postojeća preduzeća. Razlog leži u činjenici što institucije direktno utiču na nivo troškova i koristi koji su vezani za određeni način ponašanja (Boettke i Coyne, 2009).

Autio i Fu (2014) navode da kvalitet ekonomskih i političkih institucija ostvaruje značajan uticaj na formalno i neformalno preduzetništvo. U slučaju kada nedostaju institucije, veći broj preduzetnika će nastojati da izbegne mogućnost registracije i pronaći izlaz u sivoj ekonomiji. Autori ističu osetljivost pre svega formalnog preduzetništva na promene u institucionalnom okruženju. Balamoune-Lutz (2007) ukazuje da međusobni uticaj preduzetništva i institucija, kao i preduzetništva i politike reformi, utiče na razvojne efekte preduzetništva, pri čemu su rezultati poprilično različiti. Autor navodi da je uticaj institucionalnih reformi pozitivan kada je nivo preduzetništva nizak i negativan kada je visok. S druge strane, efekat politike reformi je negativan kada je preduzetnička aktivnost slaba i pozitivan kada je jaka.

Vladimirov i dr. (2017) istražuju uticaj percepcija preduzetnika o institucionalnom okruženju na njihove preduzetničke planove koristeći veći broj ispitanika iz Bugarskih privatnih preduzeća. Rezultati njihove empirijske analize ukazuju da neformalne institucije u vidu pozitivnog stava lokalne administracije povoljno i značajno utiču na planove preduzetnika za ekspanziju poslovanja.

Fuentelsaz i dr. (2015) ukazuju na postojanje preduzetništva kao posledice eksternih podsticaja i internih pobuda. Nužno preduzetništvo (necessity entrepreneurship) podrazumeva postojanje takvog okruženja koje ne pruža mnogo prilika za normalno poslovanje, dok se oportunističko preduzetništvo (opportunity entrepreneurship) odnosi na pronalaženje atraktivnih poslovnih mogućnosti. Prema rezultatima njihove empirijske analize, oportunističko preduzetništvo beleži koristi od unapređenja kvaliteta institucija (poput imovinskih prava, slobode poslovanja, fiskalnih sloboda, slobode rada, finansijski i humani kapital), dok nužno preduzetništvo trpi gubitke. Bobera i dr. (2015) analiziraju odnos dva osnovna preduzetnička motiva (nužnost i mogućnost) imajući u vidu opšte društvene i preduzetničke prilike koje se javljaju u različitim fazama poslovanja. Ovi autori dolaze do zaključka da privredno-sistemski uslovi utiču na sposobnosti pojedinca u vidu znanja, iskustva i veština za prepoznavanje poslovnih prilika, kao i negativni događaji koji ne daju pravo izbora osim samozapošljavanja.

Acs i dr. (2008) istražuju vezu između faza ekonomskog razvoja i preduzetništva. Oni naglašavaju da globalna privreda prolazi kroz tri faze razvoja: faza vođena faktorima (factor-driven stage), faza vođena efikasnošću (efficiency-driven stage) i faza vođena inovacijama (innovation-driven stage). Zemlje koje se nalaze u prvoj fazi razvoja nastoje da konkurišu uz pomoć efikasnosti niskih troškova u proizvodnji dobara sa niskom dodatom vrednošću. Kako bi što brže dospele u drugu fazu razvoja, neophodno je da zemlje ostvare stabilno institucionalno i makroekonomsko okruženje i rade na podizanju preduzetničkog potencijala koji nije na zavidnom nivou. S druge strane, faza vođena efikasnošću uključuje aktivnosti usmerene u cilju povećanja proizvodne efikasnosti i edukacije radne snage kako bi se privreda lakše prilagodila sledećoj fazi tehnološkog razvoja. Prema ovim autorima, preduzetnička aktivnost se smanjuje sa povećanjem razvijenosti privrede jer dolazi do smanjenja stope samozapošljavanja.

Faza vođena inovacijama označava etapu koja se odlikuje povećanjem preduzetničke aktivnosti usled smanjenja udela proizvodnje u privredi, razvoja inovacionih tehnologija i veće elastičnosti substitucije faktora. Kreatori ekonomske politike zemalja koje se nalaze u ovoj fazi mogu pozitivno uticati na preduzetništvo putem podizanja nivo znanja o preduzetništvu i organizovanjem obuka iz ove oblasti, stimulisanja stranih direktnih investicija (SDI) i međunarodne trgovine.

KARAKTERISTIKE PREDUZETNIČKOG SEKTORA U SRBIJI I SLOVENIJI

Prema podacima Slovenačkog preduzetničkog monitora za 2017. godinu, ukupan broj preduzeća 2016. godine iznosio je 123.839, od toga 117.123 mikro preduzeća (broj zaposlenih od 9), 5.597 mala preduzeća (broj zaposlenih od 10 do 49) i 1.119 srednjih preduzeća (od 50 do 249). Najveći broj njih (skoro petina) je poslovao u oblasti trgovine, održavanja i popravke motornih vozila. Tokom prethodnih godina je stopa rane faze preduzetničke aktivnosti (Total Early-stage Entrepreneurship Activity Rate – TEA)¹ povećana da bi u toku 2016. godine dostigala vrhunac od čak 8%. Što se tiče dodate vrednosti, više od dve trećine su stvorila mikro,

¹ U pitanju je pokazatelj „početničke preduzetničke aktivnosti“ koji se odnosi na udeo pojedinaca u radno sposobnoj populaciji koji su aktivno uključeni u start-apove, bilo u fazi osnivanja firme ili u fazi koja podrazumeva poslovni poduhvat stariji od 42 meseca).

mala i srednja preduzeća, pri čemu se najveći doprinos duguje preduzećima iz proizvodne delatnosti. Stalan rast preduzetničke aktivnosti u poslednjih 5 godina i unapređenje društvenih i socijalnih percepcija se može pripisati solidnom ekonomskom rastu, jenjavanju finansijske krize, konsolidaciji bankarskog sektora, kao i podizanju kvaliteta razvoja preduzetničkog ekosistema (Rebernik i dr., 2018).

S druge strane, u Srbiji je 2016. godine bilo aktivno 340.112 preduzeća, od čega 327.695 mikro preduzeća, 10.154 mala preduzeća i 2.263 srednjih preduzeća. Preduzetnički sektor čini 99,9% ukupno aktivnih preduzeća koja učestvuju sa 35% u BDV Srbije i zapošljavaju 2/3 zaposlenih. Ukoliko uzmemo u obzir sektorsku koncentraciju, možemo zaključiti da preovlađuju preduzeća iz oblasti trgovine i prerađivačke industrije. Sektor malih i srednjih preduzeća je zabeležio izvesni oporavak u poslednje 4 godine, ali nedovoljan da se dostigne nivo BDV i zaposlenosti iz perioda pre početka krize.

Tabela 1. Pokazatelji poslovanja sektora malih i srednjih preduzeća u Srbiji i Sloveniji

	Srbija		Slovenija	
	2012	2016	2012	2016
Broj preduzeća*, hilj.	317,2	340,1	131,8	123,8
Broj zaposlenih, hilj.	782,0	837,5	321,3	340,3
BDV, mlrd EUR	8,6	9,9	12,2	14,2
Broj radnika po preduzeću	2,5	2,5	2,4	2,7
BDV po radniku, hilj. EUR	11,0	11,8	32,4	37,1
Broj start-ap procedura za registraciju	6	5	4	4
Broj dana za registraciju poslovanja	12	6,5	7,5	7
Troškovi start-ap procedura (kao % BND per capita)	7,7	6,5	0	0

Napomena: BDV – Bruto dodata vrednost, BND – Bruto nacionalni dohodak; * ukupan broj mikro, malih i srednjih preduzeća

Izvor: Ministarstvo privrede (2013), Ministarstvo privrede (2017); Rebernik i dr. (2014), Širec i dr. (2018); World Bank (2018).

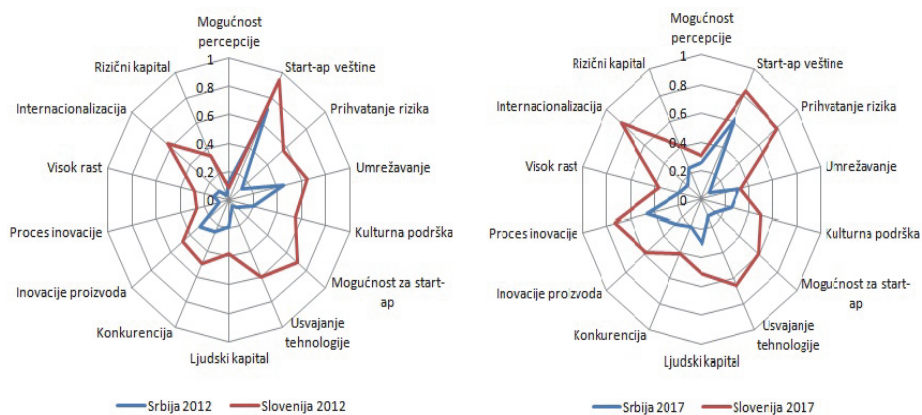
Posmatrajući podatke vezane za start-ap procedure počev od 2003. godine do danas, mozemo zaključiti da su obe zemlje učinile dosta napora kako bi značajno olakšale proces osnivanja novih preduzeća i poboljšale preduzetničku klimu. Naime, o tome svedoči podatak da je značajno smanjen broj start-ap procedura, kao i broj dana za registraciju poslovanja. Na primer, u Srbiji je 2003. godine potencijalnom preduzetiku bilo potrebno da obavi 12 procedura što je iziskivalo čak 56 dana za otpočinjanje poslovanja, dok je taj proces u Sloveniji trajao čak 62 dana uz 11 neophodnih procedura. Stoga, podaci za 2012. i 2016. godinu ukazuju na značajan napredak na planu podizanja preduzetničke svesti i jačanja preduzetništva.

Prema Globalnom preduzetničkom indeksu za 2017. Godinu (Global Entrepreneurship Index), Slovenija se našla na 26 poziciji na listi od 137 zemalja širom sveta po podsticanju preduzetništva i rangirana je na 16. poziciji u evropskom regionu. Ova zemlja ima najbolje rangiranu privredu za razvoj preduzetničke aktivnosti u Jugoistočnoj Evropi i tu poziciju drži jos od 2010. godine (19. pozicija u svetu). Posmatrano prema nosećim stubovima preduze-

tništva iz grafikona 1, možemo zaključiti da je kod većine njih zabeleženo povećanje vrednosti u odnosu na 2012. godinu. Slovenija je ostvarila najveći pomak kada je u pitanju proces inovacija, dok se umrežavanje smatra njenim osetljivim područjem. Stub Start-ap veštine beleži već dugu niz godina visoku vrednost. Prema Rebernik i dr. (2017), procenat odraslih pojedinaca koji razmišlja o otpočinjanju poslovanja u naredne 3 godine je povećan i iznosi 14,3, zbog čega je Slovenija rangirana kao 48. na listi od 65 država učesnica ovog projekta. Međutim, i pored toga što su Slovenci svesni svojih znanja i sposobnosti za preduzetničko poslovanje i imaju manji strah od neuspeha u odnosu na svoje susede, većina njih se ne odlučuje za ovaj poduhvat. Prema istom istraživanju, kvalitet obrazovanja i osposobljavanja za preduzetništvo na osnovnom nivou obrazovanja je najlošije ocenjen od strane stručnjaka iz ove oblasti.

Prema Globalnom preduzetničkom indeksu, Srbija je rangirana kao 79. u svetu i 36. u odnosu na 41 evropsku državu. Ovakav njen rezultat predstavlja pogoršanje od 11 mesta u odnosu na 2014. godinu. Prilikom tumačenja ovog rezultata treba biti posebno obazriv budući da je broj zemalja uključenih u uzorak (2014. god.) bio manji za čak 17. Analiza vrednosti stubova preduzetništva ukazuje da je Srbija neznatno napredovala u 9 od 14 stubova (grafikon 1). Proces inovacija je zabeležio najveći pozitivan pomak u odnosu na 2012. godinu, dok je najveće pogoršanje vrednosti stuba zabeleženo kod umrežavanja. Prema performansama stubova preduzetništva, Srbija se može pohvaliti da poseduje odgovarajuće veštine za otpočinjanje biznisa, dok se spremnost za prihvatanje rizika smatra njenom najvećom slabošću. Vrednost dva najznačajnija stubova preduzetništva – ljudski kapital i usvajanje tehnologije je i dalje na niskom nivou i neznatno je povećana u odnosu na 2012. godinu. Ukoliko posmatramo zemlje iz okruženja, Albanija, Bugarska i Bosna i Hercegovina su jedine zemlje Jugoistočne Evrope koje su lošije pozicionirane u odnosu na Srbiju.

Grafikon 1. Poređenje performansi stubova preduzetništva u Srbiji i Sloveniji, 2012. i 2017. godina

Napomena: Vrednost stubova preduzetništva se kreće od 0 do 1. Što je vrednost bliža 1, bolji je kvalitet preduzetništva.

Izvor: Rad autora na osnovu podataka Acs i Szerb (2012) i Acs i dr. (2017).

Uvidom u tabelu broj 1, evidentno je da svi pokazatelji ukazuju na znatno lošije performanse sektora malih i srednjih preduzeća u Srbiji nego u Sloveniji. Zaposlenost po preduzeću i BDV po zaposlenom, kao kvalitativni pokazatelji nivoa razvijenosti ovog sektora, značajno su niži u Srbiji, i to za obe posmatrane godine. Osim toga, produktivnost malih i srednjih preduzeća iz

Srbije je 2,4 puta niža u odnosu na Sloveniju, dok je od zemalja iz okruženja veća jedino od Bugarske (Ministarstvo privrede, 2017). Međutim, interesantno je da se obe zemlje, prema mišljenju privrednika anketiranih za potrebe Izveštaja Svetskog Ekonomskog Foruma za 2017. godinu, suočavaju sa znatno visokim poreskim stopama (prvo mesto na listi najproblematičnijih faktora za poslovanje) i neefikasnom državnim birokratijom (2. mesto u Sloveniji i 3. mesto u Srbiji) (World Economic Forum, 2017).

Podsticanje preduzetništva, odnosno otvaranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji, kao preduslova za održivi ekonomski napredak zemlje, nije bilo izvodljivo u uslovima postojanja pravne neizvesnosti i prisustva brojnih parafiskalnih opterećenja. Nezadovoljavajući razvoj preduzetništva u prethodnom periodu u Srbiji predstavlja rezultat, pre svega, nestabilnog i previše regulisanog poslovnog ambijenta, dugogodišnjeg zanemarivanja značaja preduzetništva od strane kreatora ekonomske politike, nelojalne konkurencije, problema vezanih za izbor odgovarajućeg oblika za privredno društvo, neadekvatnog institucionalnog uređenja, komplikovanih procedura za gašenje preduzeća (Bobić, 2017).

Prema podacima iz prethodnog grafikona je vidljivo da je spremnost za preuzimanje rizika prilikom osnivanja preduzeća veoma mala u Srbiji, kao i to da je vrlo malo učinjeno na tom planu. Dolazak stranih investitora, posebno krupnih kompanija, može predstavljati dobro rešenje za prevazilaženje tog problema budući da oni podstiču formiranje malih i srednjih preduzeća koja podmiruju njihove tekuće potrebe poslovanja. Privlačenje moćnim stranim kompanijama stoga direktno doprinosi podsticanju preduzetničke aktivnosti u Srbiji. Kao primer možemo navesti kompaniju Ikea od koje se očekuje da obezbedi pozitivne efekte preliivanja putem saradnje sa mrežom lokalnih proizvođača i dobavljača.

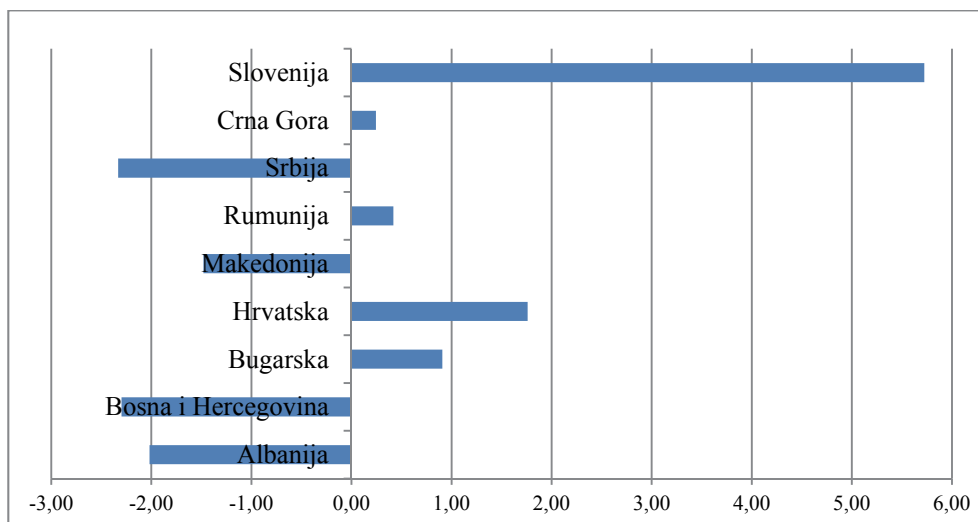
Međutim, ovo pitanje je veoma kontroverzno, budući da ne postoji opšta saglasnost među privrednicima o tome ko je zapravo nosilac privrednog razvoja. Jedna grupa privrednika smatra da su mala i srednja preduzeća pokretačka snaga privrede. Međutim, ekonomska politika koja je oduvek favorizovala privlačenje stranih direktnih investicija, nesumljivo je dovela u nepovoljan položaj mala i srednja preduzeća, budući da su brojni finansijski podsticaji bili kreirani samo za potrebe stranih ulagača. Takva kontraproduktivna politika dovela je do diskriminacije malih preduzetnika. Za razliku od Srbije, Slovenije je sprovodila selektivnu politiku jer je prvenstvo u privatizacionom procesu dato domaćih rezidentima. Imajući u vidu trenutno stanje u privredi Slovenije, većina preduzetnika se odlučuje za otpočinjanje poslovanje radi iskorišćavanja povoljnih pogodnosti na tržištu a ne radi nužnosti.

KVALITET INSTITUCIONALNOG UREĐENJA

Dostignuti nivo ekonomskog i društvenog razvoja Srbije i Slovenije u velikoj meri zavisi od njihove tranzicione putanje. Slovenija je mnogo ranije prepoznala ulogu i značaj institucija u oblikovanju ekonomskog, političkog i društvenog ambijenta, kao i njihov uticaj na pravac delovanja ekonomske politike u budućnosti. Na grafikonu 2 prikazani su institucionalni profili zemalja Jugoistočne Evrope uključujući i Sloveniju koristeći bazu podataka Svetski indikatori upravljanja (Worldwide Governance indicators) (Kaufmann i Kraay, 2018). Kako bismo izračunali indikatore globalnog upravljanja, koristili smo analitički okvir razvijen od strane Fabry i Zeghni (2010). Globalni indikator upravljanja predstavlja zbir proseka šest indikatora za period 1996-2016 za svaku od pomenutih zemalja. Vrednost svakog pojedinačnog indikatora može varirati od -2.5 do 2.5, dok se vrednost globalnog indikatora upravljanja kreće u rasponu od -15 do 15 (Zvezdanović Lobanova, 2017).

Grafikon 2. Rangiranje zemalja Jugoistočne Evrope i Slovenije na osnovu njihovog globalnog upravljanja (prosek 1996-2016)

Izvor: Rad autora na osnovu podataka Kaufmann and Kraay (2018)

Dugoročno posmatrano, Slovenija ima najveću vrednost ovog pokazatelja i stoga se može označiti liderom u oblasti kvaliteta institucija. Slovenija je odlično pozicionirana u skoro svim oblastima upravljanja izuzev regulatorne kontrole. Prenagljeno usvajanje propisa, površna ili pak često pogrešna procena potreba za regulatornim promenama, slaba procena regulatornog uticaja, kao i nedovoljno kvalifikovano administrativno osoblje za pripremu i implementaciju propisa su samo neki od razloga koji su doveli do postizanja relativno niskog nivoa regulatornog kvaliteta (Pogorelec, 2008). Početkom 2010-ih, Slovenija počinje da ostvaruje manje uspeha na planu političke stabilnosti usled posledica dužničke krize i masovnih protesta usmerenih protiv drastičnih mera štednje i korupcije (Zvezdanović Lobanova, 2017). Što se tiče ostalih zemalja u Jugoistočnom regionu, Bugarska, Rumunija i Hrvatska su napravile značajne korake u cilju unapređenja njihovog institucionalnog uređenja. Srbija se, zajedno sa Crnom Gorom, Makedonijom, Albanijom i Bosnom i Hercegovinom, i dalje suočava sa izazovima vezanim za očuvanje makroekonomske stabilnosti i jačanje institucionalnog okvira.

Prilikom upoređivanja dostignutih rezultata na planu unapređenja institucionalnog uređenja, nikako ne bi trebalo zanemariti činjenicu da je na trenutni kvalitet institucija umnogome doprinelo kulturno i ekonomsko nasleđe ovih zemalja formirano vekovima unazad (putanja zavisnosti - path dependence pristup). Imajući u vidu različite pokazatelje razvoja preduzetničkog ekosistema i kvaliteta institucionalnog uređenja, evidentno je da će Srbiji biti potrebno mnogo više napora kako bi smanjila jaz u nivou konkurenosti i dostigla nivo ekonomskog razvoja u Sloveniji.

UMESTO ZAKLJUČKA

Podsticanje preduzetničke aktivnosti bi trebalo označiti kao jedan od glavnih strateških zadataka kreatora ekonomske politike. Slovenija je još ranije prepoznala njegovu važnost i poslednjih godina uložila dosta napora sa ciljem uvođenja cirkularne ekonomije (circular economy) u cilju stvaranja održivog društva. Ovaj model privređivanja podrazumeva postojanje višefaznog pristupa koji uključuje podizanje svesti i znanja o konceptu cirkularne ekonomije, kako između pojedinaca, tako i između preduzeća i institucijama za pružanje podrške. Uvođenje cirkularne ekonomije može doprineti povećanju broja zaposlenih i poboljšanju konkurentnosti privrede, što se pozitivno odražava na poslovni ambijent. S druge strane, Vlada Republike Srbije sprovodi program pod nazivom "Decenija preduzetništva" a sve u cilju podsticanja start-upova, stvaranja biznis inkubatora i naučno-tehnoloških parkova. Ovaj program uključuje kako finansijsku (podrška početnicima, izvozu i zapošljavanju) tako i nefinansijsku podršku (realizacija putem besplatnih obuka, monitoringa, informacija, uređenja poslovne infrastrukture i širenja preduzetničkog duha).

Imajući u vidu da su preduzetnici iz obeju zemalja opterećeni visokim poreskim stopama i neefikasnom birokratijom, neophodno je sprovesti sveobuhvatnu reformu poreskog sistema i ukloniti brojna administrativna opterećenja kako bi se obezbedio rast preduzetničke aktivnosti i podigao njihov kvalitet. Jedna od mera bi trebalo biti usmerena na promenu obrazovnog sistema i uvođenje preduzetničkih znanja kako bi se mladi bolje upoznali sa mogućnostima koje nudi osnivanje i razvoj malih i srednjih preduzeća. Na taj način imali bi dobru osnovu ukoliko bi se odlučili da otpočnu sopstveni biznis jer bi bili upoznati sa postojanjem brojnih prepreka kao i na moguća rešenja njihovog prevazilaženja u budućem poslovanju. Neophodno je podstaći preduzetnički duh i dati podršku, pre svega mladim ljudima, menjanjem tradicionalnog pristupa obrazovanju, unapređenjem saradnje između univerziteta i kompanija. Kako bi zemlja postala konkurentnija, neophodno je uskladiti mere ekonomske politike za stimulisanje preduzetništva koji bi bili u skladu sa ovim ciljem. Između ostalog, neophodno je stvoriti uslove za povećanje potencijala za kreativno-inovativne aktivnosti, kao pokretače rasta i razvoja sektora malih i srednjih preduzeća.

Akcent bi trebalo biti na pružanju pomoći pojedincima u ranoj fazi preduzetničke aktivnosti, odnosno u periodu kada se javlja ideja o mogućem otpočinjanju biznisa. Ova etapa je po svemu sudeći veoma specifična i kompleksna budući da većina preduzetničkih poduhvata ne dobije mogućnost da se realizuje. Stoga je neophodno pronaći pravi način da se potencijalnim preduzetnicima obezbedi pristup informacijama i pruži adekvatna podrška kako bi se smanjila neizvestnost koja je sastavni pratilac svake preduzetničke aktivnosti.

Budući da značajno zaostaje za Slovenijom i drugim zemljama EU, Srbija bi trebalo da razvije institucionalni okvir za preduzetništvo u okviru nacionalnog ekosistema koji uključuje inovacije putem javno-privatnih partnerstava i kreiranje modela saradnje između preduzeća i ostalih struktura u društvu (države, lokalnih vlasti, javnog sektora i socijalnih partnera). Od Srbije se očekuje sprovođenje politike koja podrazumeva ublažavanje i preokretanje trenda smanjivanja nezaposlenosti, poboljšanje mogućnosti za zapošljavanje, prilagodavanje politike u brojnim društvenim sektorima, narocito onima koje doprinose vecim stopama ekonomskog rasta i zaposlenosti, stvaranje mogućnosti za obrazovanje tokom čitavog života, podsticanje preduzetničkih inicijativa, izgradnja novih sistema društvenih vrednosti, podsticanje modela održivog ekonomskog razvoja.

LITERATURA

1. Acs, Z. J., Desai, S., Hessels, J. (2008). Entrepreneurship, economic development and institutions, *Small Bus Econ* 31, 219-234.
2. Acs, Z. J., Szerb, L. (2012). Global Entrepreneurship and Development Index 2012., Chelthnam, Englend: Edward Elgar.
3. Acs, Z. J., Szerb, L., Autio, E., Lloyd, A., Ainsley, L. (2017). Global entrepreneurship index 2017. The Global Entrepreneurship and Development Institute, Washington, D.C.
4. Aidis, R., Estrin, S., Mickiewicz, T. (2008). Institutions and entrepreneurship development in Russia: A comparative perspective, *Journal of Business Venturing* 23, 656-672.
5. Autio, E., Fu, K. (2014). Economic and Political Institutions and Entry into Formal and Informal Entrepreneurship, *Asia-Pacific Journal of Management*., Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2424141>
6. Balamoune-Lutz, M. (2007). Entrepreneurship, Reforms and Development: Empirical Evidence, ICER Working Papers 38/2007, ICER - International Centre for Economic Research.
7. Bobera, D., Marić, S., Leković, B. (2015). Preduzetništvo kao posledica eksternih podsticaja i/ili internih pobuda, *Ekonomске teme* 53(1), 85-103.
8. Bobić, D. (2017). Preduzetništvo mladih u Srbiji: Mapiranje prepreka za preduzetništvo mladih, Pianocom doo, Beograd.
9. Boettke, P. J., Coyne, C. J. (2009). Context Matters: Institutions and Entrepreneurship, *Foundations and Trends® in Entrepreneurship* 5 (3), 135-209.
10. Fabry, N., Zeghni, S. (2010). Inward FDI in Seven Transitional Countries of South-Eastern Europe: A Quest of Institution-based Attractiveness. *Eastern Journal of European Studies* 1 (2), 77-90.
11. Fuentelsaz, L., González, C., Maícas, J. P., Montero, J. (2015). How different formal institutions affect opportunity and necessity entrepreneurship, *BRQ Business Research Quarterly*, 18(4), 246-258.
12. Kaufmann, D., & Kraay, A. (2018). The Worldwide Governance Indicators database, dostupno na: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>
13. Ministarstvo privrede. (2013). Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu 2012., Beograd.
14. Ministarstvo privrede. (2017). Izveštaj o malim i srednjim preduzećima i preduzetništvu 2016., Beograd.
15. North, D. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Pogorelec, J. (2008). *Quality of legislation – Slovenian view*, dostupno na: http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/seminars/slov_pogorelec.pdf
17. Rebernik, M., Širec, K., Močnik, D. (2014). Stanje slovenskega podjetništva in izzivi izobraževanja za podjetnost: Slovenski podjetniški observatorij 2013, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.
18. Rebernik, M., Crnogaj, K., Širec, K., Bradač Hojnik, B., Rus, M., Tominc, P. (2017). Dinamika podjetniškega potenciala: GEM Slovenija 2016, Univerza v Mariboru, Ekonomsko-poslovna fakulteta.
19. Rebernik, M., Tominc, P., Crnogaj, K., Širec, K., Bradač Hojnik, B., Rus, M., (2018). The influence of GEM on policy Slovenia 2017/2018.

20. Širec, K., Bradač Hojnik, B., Denac, M., Močnik, D. (2018). Slovenska podjetja in krožno gospodarstvo: Slovenski podjetniški observatorij 2017, Univerza v Mariboru: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
21. Vladimirov, Z., Davidkov, T., Yordanova, D. (2017). The influence of the perceptions of institutional environment on entrepreneurial plans: exploring the moderating effects of firm age and firm size in Bulgarian enterprises, *Problems and Perspectives in Management* 15(1-1), 175-182.
22. World Bank. (2002). *World Development Report 2002: Building Institutions for Market*. Oxford University Press.
23. World Economic Forum (2017). *The Global Competitiveness Report 2017-2018* , Geneva: World Economic Forum
24. Zvezdanović Lobanova, J. (2017). Institutional setting as a determinant of economic effects of cross-border mergers and acquisitions in European transition countries, Ekonomsko-poslovni fakultet, Univerzitet u Mariboru, doktorska disertacija.